

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

СЕМАНТИЧНА ДЕРИВАЦІЯ ЛЕКСИКИ В ТИПОЛОГІЧНОМУ ВИСВІТЛЕННІ

Колективна монографія

ІСТОРІЯ ТА СЬОГОДЕННЯ
ФІЛОЛОГІЧНОЇ НАУКИ
Том 1

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
РІВНЕ 2018

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

СЕМАНТИЧНА ДЕРИВАЦІЯ ЛЕКСИКИ В ТИПОЛОГІЧНОМУ ВИСВІТЛЕННІ

Колективна монографія

ІСТОРІЯ ТА СЬОГОДЕННЯ
ФІЛОЛОГІЧНОЇ НАУКИ
Том 1

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
РІВНЕ 2018

УДК 81'373-115

ББК 81.2-3

С 30

Рецензенти:

- Леміш Н.Є.** доктор філологічних наук, професор
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова (м. Київ)
- Славова Л.Л.** доктор філологічних наук, професор
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка (м. Київ)

Рекомендовано до друку вченою радою
Рівненського державного гуманітарного університету
(*протокол № 5 від 31 травня 2018 р.*)

Колектив авторів:

Деменчук О.В. (головний редактор), Аладько Д.О., Білоусова Т.П., Калініченко М.М.,
Кінашук А.В., Константінова О.В., Косолапов В.І., Кучма Т.В., Михайлова Є.В.,
Мізін К.І., Орел І.І., Павлова О.І., Павловська Л.О., Потапчук С.С., Тарасюк Н.Ю.,
Тропіна Н.П.

Семантична деривація лексики в типологічному висвітленні:

С 30 колективна монографія / кол. авт. ; голов. ред. О.В. Деменчук. – Рівне : РДГУ,
2018. – 212 с. – (Історія та сьогодення філологічної науки ; т. 1).

Lexical semantic derivation in typological perspective: collective
work / auth. ; O.V. Demenchuk (Ed.). – Rivne : RSUH, 2018. – 212 p. – (History
and Contemporaneity of Philological Science ; v. 1).

У колективній монографії представлено розвідки, присвячені дослідженню семантичної деривації лексики в типологічному висвітленні. На матеріалі різноструктурних мов (англійська, німецька, французька, чеська, польська, болгарська, українська, російська, турецька) розглянуто низку актуальних питань теорії семантичної деривації: моделі семантичної деривації, механізми і стратегії семантичних змін, типи вторинної номінації, процеси граматикизації, транспозиції, транстермінологізації.

The collective work focuses on the study of lexical semantic derivation from a typological perspective. Based on the languages of different structures (English, German, French, Czech, Polish, Bulgarian, Ukrainian, Russian, Turkish), the paper deals with the topical issues of semantic derivation theory: semantic derivation models, strategies and mechanisms of semantic shifts, types of secondary designation, processes of grammaticalization, transposition, and transterminologization.

УДК 81'373-115

ББК 81.2-3

© Автори публікацій, 2018

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2018

ЗМІСТ

**ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ
ТЕОРІЇ СЕМАНТИЧНОЇ ДЕРИВАЦІЇ**

Деменчук О.В. ТИПОЛОГІЯ МОДЕЛЕЙ СЕМАНТИЧНОЇ ДЕРИВАЦІЇ ЛЕКСИКИ	6
Мізінь К.І. ТИПОЛОГІЯ АСОЦІАТИВНИХ МОДЕЛЕЙ УСТАЛЕНИХ ПОРІВНЯНЬ	30
Тропина Н.П. СЕМАНТИЧЕСКАЯ ДЕРИВАЦИЯ КАК СПОСОБ ПОПОЛНЕНИЯ СЛОВАРЯ И ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ КОНЦЕПТ	48

**СЕМАНТИЧНА ДЕРИВАЦІЯ ЛЕКСИКИ
В СПОРІДНЕНИХ ТА НЕСПОРІДНЕНИХ МОВАХ**

Аладько Д.О. МЕТАФОРИЧНІ МОДЕЛІ СЕМАНТИЧНОЇ ДИНАМІКИ НОМІНАЦІЙ АРТЕФАКТІВ (НА ПРИКЛАДІ НАЗВ ПОСУДУ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ)	61
Кінащук А.В. СЕМАНТИЧНА ДЕРИВАЦІЯ ІРРАЦІОНАЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ В УКРАЇНСЬКІЙ, АНГЛІЙСЬКІЙ ТА НІМЕЦЬКІЙ МОВАХ	73
Кучма Т.В. НОМІНАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО СТАТУСУ ЛЮДИНИ ЯК ЗНАКИ ПЕРВИННОГО І ВТОРИННОГО СЕМІОЗИСУ В УКРАЇНСЬКІЙ, ПОЛЬСЬКІЙ ТА НІМЕЦЬКІЙ МОВАХ	88
Павлова О.І. СЕМАНТИЧНИЙ СПОСІБ ТЕРМІНОТВОРЕННЯ В МУЗИЧНІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ АНГЛІЙСЬКОЇ, ФРАНЦУЗЬКОЇ, РОСІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ	100
Павловська Л.О. ПОБАЖАННЯ ЯК ЗНАКИ ВТОРИННОЇ НОМІНАЦІЇ У РІЗНОСТРУКТУРНИХ МОВАХ	112
Потапчук С.С. КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ МОРАЛЬНОЇ ЧИСТОТИ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ	122

**СЕМАНТИЧНА ДЕРИВАЦІЯ
ЛЕКСИКИ В МОВАХ РІЗНИХ ТИПІВ**

Белоусова Т.П. ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКАЯ УНИВЕРБАЦИЯ: ОТ ФРАЗЕОЛОГИЗМА К СЛОВУ	131
Константинова О.В. СЕМАНТИЧНА ДЕРИВАЦІЯ У ПРОЦЕСАХ СЕМАНТИЧНОЇ МІГРАЦІЇ АНГЛІЙСЬКИХ ТЕРМІНІВ ОПОДАТКУВАННЯ	152

Косолапов В.И. СЕМАНТИКА НАИМЕНОВАНИЙ ДОЛЛАРА В АМЕРИКАНСКОМ СЛЕНГЕ	164
Михайлова Є.В. СЕМАНТИЧНА ТРАНСПОЗИЦІЯ ЯК ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ЯВИЩЕ В ГРАМАТИЧНІЙ СИСТЕМІ ТУРЕЦЬКОЇ МОВИ	172
Орел І.І. ОБРАЗНА ОСНОВА СЕМАНТИЧНОЇ ДЕРИВАЦІЇ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ	179
Тарасюк Н.Ю. КОНЦЕПТУАЛЬНА ГРАМАТИКАЛІЗАЦІЯ ЛЕКСИЧНОГО ЗНАЧЕННЯ У СЛОВОТВОРЧІЙ ПАРАДИГМІ ФРАНЦУЗЬКОГО АД'ЄКТИВА	190
СЕМАНТИЧНА ДЕРИВАЦІЯ У ПРОСТОРІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ	
Калініченко М.М. ВІЛЬЯМ БЛЕЙК ТА МОВНА РЕВОЛЮЦІЯ БРИТАНСЬКОГО РОМАНТИЗМУ (ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ)	199

Павловська Л.О.

кандидат філологічних наук, доцент

Рівненський державний гуманітарний університет

ПОБАЖАННЯ ЯК ЗНАКИ ВТОРИННОЇ НОМІНАЦІЇ У РІЗНОСТРУКТУРНИХ МОВАХ

1. Вступ

Інтерес до вивчення процесу номінації, зокрема й вторинної, зростає з кожним роком. Загальнолінгвістичний підхід до вивчення окремого рівня мовної системи та його одиниць базується на теоретичному положенні, що “основною онтологічною властивістю мови як ідеально-матеріального утворення є подвійна структурація і подвійне позначення одиниць – у системі (результати пізнавального досвіду) і в мовленні (процес формування і вираження знань)” [Уфимцева 1976: 41]. Специфіка фразеологічної номінації полягає не лише в її характері як носія оцінно-кваліфікативного навантаження, але й у способі творення фразеологічних одиниць як “непрямої, вторинної номінації”.

Мовознавці одностайні в тому, що існує фразеологічне значення, яке має складну структуру, специфіка якого полягає у його цілісності й переосмисленості та впливає із специфіки, компонентного складу та способу утворення фразеологізму. Це дозволяє дослідникам стверджувати, що в них відбите доквілля та внутрішній світ людини, її культурний, життєвий і перцептивний досвід, а також узагальнено результати кваліфікативно-оцінних сфер пізнання, об'єктивованих, вербалізованих у системі колективного досвіду та знань, що мають різний ступінь категоризації, оскільки акт пізнання починається з порівняння об'єктів, формування мисленневих класів, виділення певних ознак, за якими групуються елементи онтологічного, таксономічного тощо класу. Разом з тим номінація є класифікаційною, кореферентною сферою, пов'язаною з іменуванням та співвіднесенням позначуваних реалій, явищ, подій з об'єктами позамовної дійсності.

Знаками вторинної номінації виступають побажання, адже вони відбивають основні категорії і структури своєрідних моделей пізнання дійсності. З. Василько, наприклад, цей процес розуміє як перетворення побутової назви (власне слова) у метафоричну назву (образ), оскільки кожний символ є живим віддзеркаленням дійсності, оброблюючись мисленням і набуваючи властивості знаряддя для переробки самої дійсності [Василько 2003: 14].

Відтак, побажання становлять специфічну підсистему як особливі мовні знаки не номінативного, а сигнального плану. Це тексти, що перебувають на периферії оптативних висловлювань із позитивною / негативною оцінною семантикою, яка на формальному рівні виражається через наказовий та умовний (спонукальний, бажальний) способи. Це одиниці високого ступеня стійкості словесної структури, яка дозволяє зберегти мотиви і символи архаїчного мислення [Вежбицька 1985: 271]. Такі тексти функціонують у мові як стійкі завершені висловлювання, що частково втратили зв'язок із вербально-магічними формулами і перетворилися на реакції на певні повідомлення чи події, зорієнтовані на типові ситуації комунікації.

Мета розвідки – схарактеризувати семантику побажань як знаків вторинної номінації у різноструктурних мовах.

Мета дослідження зумовлює необхідність розв'язання таких завдань:

- висвітлити закономірності функціонування побажань як знаків вторинної номінації;
- розкрити процес мотивації аксіологічної семантики побажань;
- схарактеризувати специфіку їхніх мотиваційних сфер у різноструктурних мовах;
- визначити типологію мотиваційних моделей вербалізації побажального змісту в англійській, українській, болгарській та чеській мовах.

2. Особливості формування побажального змісту досліджуваних одиниць як знаків вторинної номінації

Основою своєрідної “історичної пам'яті” побажань є передусім емпіричні знання про навколишню дійсність, а також культурний, історичний і власне мовний досвід, що втілюється у значенні цих одиниць через внутрішню форму. Фундаментом лексичного значення і словесного оформлення даних висловлень є внутрішня форма та глибинні мотиви, покладені в основу номінації при асоціативно-

образному переосмисленні значення. Внутрішня форма не тільки регулює процес генезису найменування, а й встановлює потенційний діапазон позначення (О. Снітко). Внутрішня форма побажань є згустком смислу, концентратом значення, що породжує складний асоціативний механізм руху думки від абстрагованих понять, що є відображеннями дискретних елементів дійсності, до їх образного об'єктивування у номінативно-комунікативному знакові.

Термін *мотивація* використовується як різними напрямками однієї науки, так і різних наук гуманітарного спрямування. Тому поняття мотивації у словотворі, етимології, ономастиці, семантиці, фольклористиці, літературознавстві різняться (Т. Кияк, О. Кубрякова).

В даній розвідці розуміння *мотивації* зближається з ономасіологічним, що пов'язане передусім із проблемами внутрішньої форми побажань. Оскільки ми маємо справу із специфічним видом номінації за допомогою словесної формули-тексту, то робочим у дослідженні приймемо розуміння текстової мотивації, що базується на змістовій стороні тексту і передбачає у якості мотивувальної ознаки мотив як одиницю семантичної структури тексту [Родионова 2000: 7]. Такий підхід дасть можливість вивчити тенденції й закономірності у формуванні вербальної структури побажань і з'ясувати роль кожного із компонентів у формуванні благопобажального та злопобажального змісту. Під текстовим компонентом будемо розуміти, за І. Родіоною, фрагменти народних уявлень про добро і зло, актанти і предикати, що з ними асоціюються – фрагменти текстові за своєю природою, тобто такі, що мають структуру синтагми, де один елемент, експлікований у структурі номінативної одиниці, експліцитно або імпліцитно пов'язаний із певним нарративним рядом [Родионова 2000: 7]. Наприклад, злопобажання *Перун би тя побив* мотивоване актуалізацією у свідомості носіїв мови відомостей про язичницького бога Перуна – бога грози, грому, громовиці як каральної сили (пор. загальну семантику “бити”, “розірвати” злопобажаннях *Перун би тя розтаскав, Бодай тя перун встрілив, А перун би ті ясний тріс, Бодай тя пером забив, Бодай над тобою сто перомів трісло, Хай тебе Перун трісне*).

Покарання як деструкція проектується на ряд об'єктів, що у лінгвокультурній свідомості носіїв мови з даним актантом стійко асоціюються. Взаємодія таких компонентів утворює своєрідні “шари смислів”, мотиваційних сфер [Толстая 2002: 123], що об'єднують

культурно дотичні ідеї, сумірні із вираженням вербальним шляхом побажального змісту.

Семантика мотиву, за переконанням С. Неклюдова, не лише інтертекстуальна, а й парадигматична. Вона спирається на “знання традиції”, є значно ширшою, ніж те, що маніфестується у окремому тексті; мотив належить не йому, а усій традиції в цілому. Його значення не виводиться лише із внутрішньофразової синтагматики – для розуміння причин його вибору необхідна його співвіднесеність, по-перше, з картиною світу відповідної національної культури, а, по-друге, із загальнолюдським сюжетно-мотивним фондом і основоположними у ньому семантичними універсалами [Неклюдов 2004: 236-247].

Підвищена увага до ономасіологічного вивчення мовних одиниць, зокрема й таких, що наповнені культурним змістом, спостерігається й при виявленні типологічних рис одноструктурних та різноструктурних мов. Саме ономасіологічні ознаки (за наявності значного шару типологічних рис) проступають при зіставленні найбільш рельєфно і зримо. Зіставлення особливостей *текстових мотивацій* мовних формул окремої сфери у різних мовах дозволяє побачити те, що часто залишається поза нашою увагою – відбитки культури й сліди мовної творчості народів, порівняти специфіку цієї мовотворчості у структурації вербальних формул, збагативши у такий спосіб і власну мовну свідомість [Манакин 1993: 81].

Внутрішній образ, покладений в основу побажань, що безпосередньо пов'язана із ономасіологічним вектором дослідження, виступає як засіб процесу мотивації і водночас як перекидний місток між формою як формальною сутністю та її здатністю виражати певний зміст – змістом форми. Внутрішня форма, таким чином, виступає як основа мотивованості побажального тексту, виконує роль сполучної ланки між змістовою та формальною сторонами цього специфічного мовного знака. Вона одночасно закріплює відповідну гносеологічну інформацію (дискретні елементи первинних концептуальних уявлень) у вигляді матеріального тіла благопобажання чи злопобажання.

Мотиваційний аналіз здійснюється за багатостороннім порівнянням у ономасіологічному спрямуванні з врахуванням результатів семасіологічного аналізу. Такий інтегрований підхід спирається на вектор дослідження від семантики наявних у мовах систем вербальних формул до ментальних сфер ототожнення певного

бажального змісту, потім до визначення змістового обсягу мотиву, або мотиваційної структури (основу його складатиме семасіологічний аналіз), і до результатів вербалізації певних варіантів мотивів засобами кожної конкретної мови з урахуванням культурного складника вибору форми мотиватора на позначення благопобажального або злопобажального змісту.

Об'єктом дослідження розвідки стає система номінативних одиниць, а предметом – мотиваційні моделі, що диктуються культурними чинниками. Визначивши змістовий обсяг мотиву “я бажаю тобі (вам, йому) добра” та “я бажаю тобі (вам, йому) зла” у кожній мові, аплікативним методом отримавши спільне та відмінне, визначаються і сфери ототожнення. Вони забезпечують ментальний складник вербалізації. Це дозволяє виявити, як одна і та сама мотиваційна ознака вербалізується у різних мовах з огляду на типологічне і генетичне.

3. Характеристика мотиваційних сфер благопобажань у різноструктурних мовах

Благопобажальні формули, які використовуються у побутовій повсякденній практиці (поза рамками обрядового контексту) посідають *побажання здоров'я та довгого віку*.

Віднесенні до мотиваційної сфери здоров'я стають нетранспоновані вирази з мотиватором ‘здоров'я’: англ. *Health be yours*, укр. *Дай Боже (Бог) здоров'я*. Уживається для вираження побажання добра, благополуччя кому-небудь як вияв подяки, *Бувай здорова од припічка до порога, Дай, Боже, разом двоє – щастя і здоров'я, Щоб був сильним, як дуб, Дай, Боже, віку довгого і здоров'я доброго*, болг. *Бог да ми те оздравее, Бог да ти чува здравето, Виє да сте живи и здрави, Господ здраве да ти дава, Догодина живо и здраво, Да си жив и здрав, голям да пораснеш*, ч. *Vodejž jsi zdrav byl, Vid' zdrav, Hodně štěstí a zdraví*.

Поширені тут також (переважно у південно- та східнослов'янських мовах) образні порівняння, що часто межують з варіантними мотивами, семантично наближеними до побажання здоров'я: ‘залишатися кріпкими, товстими, вправними, свіжими, пригожими’. Такі порівняння звичайно мають комплексний характер, у них домінують порівняння ‘з водою, рибою, бджолою, весною’: *Щоб ти був здоровий, як вода, Бувай здорова, як риба, гожа, як вода, весела, як весна, робоча, як бджола, багата, як земля, ‘з*

дубом, вербою': *Щоб ти був сильним, як дуб, Будь великий, як верба, Щоб здоровим був та великим, як верба*, ч. *Vodejt' živé vody, necht' bude tělo beze škody*. У болгарській мові маємо порівняння з рослиною – 'чемерицею': *Здрав да бъдеш като кукуряк*. Побажання радощів через позначення 'сердечної приязні' виявляємо у англ. *May God fill your heart with gladness to cheer you, In the fullness of one's heart (joy)*. У болгарській мові активна сила доброго слова-побажання вербалізується через мотиватор 'здоров'я' та образ 'бити (по голові)': *Здраве да те бие по главата, Здраве те било у глава*.

Із побажанням здоров'я корелюють і побажання душевного здоров'я, зокрема світлого і тверезого розуму: укр. *Дай, Боже, щоб клепка видержала, Щоб твої думки були повні, як криниця водою*, ч. *Vodejt' živé vody, necht' bude tělo beze škody*. У болгарській мові маємо порівняння з рослиною – 'чемерицею': *Здрав да бъдеш като кукуряк*. Побажання радощів через поняття 'сердечної приязні' виявлявлено у англ. *May God fill your heart with gladness to cheer you, In the fullness of one's heart (joy)*. У болгарській мові активна сила доброго слова-побажання вербалізується через мотиватор 'здоров'я' та образ 'бити (по голові)': *Здраве да те бие по главата, Здраве те било у глава*.

Побажання 'довгого віку' вербалізується через метафоричні формули, зокрема такі, що містять звертання до старих черевиків, щоб вони служили ще довго: англ. *Blast my old shoes*, побажання 'побіліти, посивіти, дожити до глибокої сивини': болг. *Да остарееш и побелееш като Стара планина, Да ти побелее главата като на магарето коремът*, 'мати вицвілі (сині) очі' (як символ глибокої старості): болг. *Да му обелеят (очите) да даде господ. Да му посинеят очите, Син, посинели му очите*, 'дожити до трьохсот років' болг. *Да те поживи господ триста години*. – Да бъде дьлголетен, 'померти своєю (природною) смертю' болг. *Да те забрави господ*. – Пожелание за дьлг живот. В англійській та українській мові натрапляємо на безпосереднє побажання довгого віку англ. *May you live a long life full of gladness and health*, укр. *Доброму чоловіку продовж, боже, віку!*, на побажання 'діждати онуків': англ. *May you see your children's children*, укр. *Дай, Боже, діждати онуків*; у іншому у благопобажанні віддзеркалене повір'я про те, що зозуля може накувати довгого віку: укр. *Хай зозуля тобі довгий вік кує*.

Побажання 'щастя й удачі'. В англійській традиції удача, успіх пов'язується з непарними числами – *There is luck in odd numbers* (шекспірівський вираз). Вираз *Much good may it do you* вербально

експлікує побажання успіхів, удачі: *To wish one all the luck in the world* містить компоненти, співвідносні з ідеєю удачі, везіння, успіху. З мотивом щастя корелює й уявлення про 'колесо фортуни': *The ball of fortune is at one's feet*. Уявлення про щастя в англійській традиції виражається і через образ 'мотузки' як відмірювання життєвої долі у біблійному за походженням виразі – *The lines have fallen to me in pleasant places*. У деяких побажаннях спостерігається просто побажання щастя (*As good fortune (luck) would have it*) та удачі (*To wish one well (to wish well to one)*).

В українській мові щастя сприймається як невіддільний елемент здоров'я: укр. *Дай, Боже, разом двоє – щастя і здоров'я*, яке асоціативно пов'язується із зорею: укр. *Будь здорова, як вода, багата, як земля, щаслива, як зоря*. У чеській мові маємо низку благопобажань із безпосереднім нетранспортованим мотиватором щастя: ч. *Ať ti štěstí zpívá (kvete), Ať ti štěstí jde pod rukou, Ať ti jde všechno co z vody, Ať ti jde všechno co po šňůře, Ať ti jde všechno jako po línách*.

Побажання 'гараздів у господарстві' мотиваційно пов'язується із 'хлібом, врожаєм': укр. *Хліб-сіль! Пошли вам здоров'я, та з неба дощ, та хліб, та цвіт, на всячину, Дай Боже хлібцеві урожаю, а вам здоров'я* Виємок із жебрацької молитви, *Кілько в небі зірочок, тільки на полі копочок*, болг. *Да даде господ да се ражда на дърво и камъне, макар и неял го*. – За нещо, което човек не яде, а други се хранят с него, з 'приплодом худоби, примноженням господарства': укр. *Корови ти ся та положили по бикови, по чабанови, кобили тя ся пожеребили, а все коники белокопыти, овечки ти ся та покотили все баранчики круторожки, Дай вам, Боже, в коморі достаток, в огороді воли та корови, в стайні коні, в кошарі овци, в пасиці пчоли*, болг. *Овце ти ся изягнила, све йовчице ваклушице, краве ти се истелила, све кравице паунице, кобиле ти се изжеребила, кобилкъе левогривкъе, Голем клас на нива, червена яблъка в градина, желт мамул на леса, голем грозд на лоза*, ч. *Aby vám krávy šťastně potelily, kobyly ohřebily, svině oprasily, ovce pokotily, včely pomnožily; Po stodolách, po kumorách od Pana Boha dosti, Vinšujem vum kěla v lese javorkuv – tela ve chlivě baronkuv, kěla v lese bučkuv – tela do roka byčkuv, kěla v lese jedliček – tela v roku teliček*.

Побажання 'багатства'. У слов'янських мовах побажання багатства передусім асоціюється із землею та весною й осінню як періодами сівби та збирання врожаю: укр. *Будь здорова, як вода*,

багата, як земля, щаслива, як зоря, Аби-сте були багаті, як весна, плідні, як перепелиця, Аби-с весела, як весна, багата як осінь, Щоби ся мав, як свята земля. У чеській мові маємо мотивацію через побажання достатку: *Měj všechno do Boha! Měj, co hrdlo račí.*

У англійській мові натрапляємо на побажання, щоб усе було адресатові на користь: *Much good may it do you*, мати повні кишені золота: *May your pockets be filled with gold* та мати гроші: *May your pockets hold always a coin or two, God, send you more wit and me more money.*

Побажання 'блага для душі та заступництва божественних сил'. Численними у мовах є побажання, що мотиваційно спираються на християнські аломотиви. Тут фігурує побажання спасіння душі: укр. *Боже вам ударуй на тіло здоров'є, на душу спасеніє.* Побожне бажане. Із жебрацької молитви, та побажання заступництва, допомоги, милосердя з боку Богоматері, Господа, святих і взагалі божого благословення: англ. *God (Lord) bless you, God bless me, God bless my life, God bless my soul, God bless my heart, May the good saints protect you, May God be with you and bless you*, укр. *Подаруй тебе, Боже, ласков своїов.*

6. Висновки

Таким чином, дослідження значенневої та функціональної специфіки побажань виявляє процес вторинного семіозису та типологію мотиваційних моделей вербалізації побажального змісту, що концентруються навколо домінуючих понять й денотативних сфер в англійській, українській, болгарській та чеській мовах.

Вербальне ототожнення змісту "побажання блага" виявляє певну мотиваційну модель, яка активізується або не активізується у досліджуваних мовах: побажання 'здоров'я' (англ., укр., болг., ч.), побажання 'довгого віку' (англ., укр., болг.), побажання 'щастя і удачі' (англ., укр.), побажання 'гараздів у господарстві' (укр., болг., ч.), побажання 'багатства' (англ., укр., ч.), побажання 'блага для душі та заступництва божественних сил' (англ., укр.). Далі виявлено, що мотив 'довгого віку' має генетичні характеристики: у болгарській мові – через асоціації 'із сивиною та зміненним у глибокій старості кольором очей людини', в англійській і українській – через побажання 'діждати онуків', в українській – 'чути довго голос зозулі'. Побажання 'гараздів у господарстві' – поняття слов'янське ареальне. Побажання 'багатства' виявляє цікаві кореляції у мовах, що вивчаються: в

англійській мові воно пов'язується із зиском та побажанням не впасти у значні витрати, у слов'янських мовах – із весною як порою відродження природи та осінню як порою збирання врожаю.

Системи мотиваторів виявляють, як показав аналіз, значну симетричність та асиметричність у мовах, загалом зорієнтовані на позитивний вплив словом на об'єкти, явища, культурні символи, що у свідомості носіїв мов стійко асоціюються із добрим здоров'ям, здоровим виглядом, душевним здоров'ям, довгим, багатим та щасливим життям, достатком та спасінням душі. Ці сфери “вищого порядку” вербально забезпечують благопожажальний зміст стійких формул у досліджуваних мовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Василько З. С. Символізація значення слова в українському фольклорному мовленні (на матеріалі фауноназв у казках, піснях і пареміях): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / З. С. Василько. – К., 2003. – 20 с.

Вежбицка А. Речевые акты / А. Вежбицка; пер. с англ. С. А. Крылова // Новое в зарубежной лингвистике. Лингвистическая прагматика. – М. : Прогресс, 1985. – Вып. 16. – С. 251–275.

Виноградова Л. Н. Вербальные компоненты обрядового комплекса (влияние фольклорного текста на структуру, семантику и терминологию обряда) / Л. Н. Виноградова // Язык культуры. Семантика и грамматика. К 80-летию со дня рождения академика Никиты Ильича Толстого (1923–1996) / [отв. ред. С. М. Толстая]. – М. : Индрик, 2004. – С. 217–236.

Манакин В. Н. Языковые картины мира в перспективах контрастивной лингвистики / В. Н. Манакин // Язык и культура. Вторая международная языковая конференция. Доклады. – К., 1993. – С. 77–83.

Неклюдов С. Ю. Мотив и текст / С. Ю. Неклюдов // Язык культуры. Семантика и грамматика. К 80-летию со дня рождения ак. Н. И. Толстого (1923–1996). – М. : Индрик, 2004. – С. 236–247.

Родионова И. В. Имена библейско-христианской традиции в русских народных говорах : автореф. дисс. на соиск. учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 “Русский язык” / И. В. Родионова. – Екатеринбург, 2000. – 22 с.

Толстая С. М. Мотивационные семантические модели и картина мира / С. М. Толстая // Русский язык в научном освещении. – 2002. – № 1. – С. 112–127.

Уфимцева А. А. Семантический аспект языковых знаков / А. А. Уфимцева // Принципы и методы семантических исследований. – М. : Наука, 1976. – С. 31 – 46.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ СЛОВНИКІВ І ДОВІДНИКІВ

АРФС – Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь / А.В. Кунин ; [4-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Рус. яз, 1984. – 944 с.

БРС – Болгарско-русский словарь / [сост. С. В. Бернштейн, Т. С. Луканов]. – М. : ОГИЗ, 1947. – 495 с.

БНТ-ППГ – Българско народно творчество : в 12 т. / [ред. кол. Д. Осинин]. – София : Български писател, 1963. – Т. 12 : Пословици, поговорки, гатанки. – 1963. – 710 с.

Паз. – Прислів'я та приказки. Взаемини між людьми / [упорядк. М. М. Пазяк]. – К. : Наукова думка, 1991. – 440 с.

Фр. – Франко І. Галицько руські народні приповідки / І. Франко. – Львів : Наукове товариство імени Шевченка, 1901. – (Етнографічний збірник). – Т. 1. – Вип. 1 : А – Відати – 1901. – 200 с.; Т. 1. – Вип. 2 : Відати – Діти – 1901. – 195 с.; Т. 2. – Вип. 1 : Діти – Книш – 1907. – 300 с.; Т. 2. – Вип. 2 : Кравець – П'ять – 1908. – С. 301 – 612; Т. 3. – Вип. 1 : Рабунок – Час – 1910. – 300 с.; Т. 3. – Вип. 2 : Час – Ячмінь – 1910. – С. 301–541.

ФСУМ – Білоноженко В. М. Фразеологічний словник української мови : у 2 кн / Білоноженко В. М. – К : Наукова думка, 1999. – Кн. 1. – 1999. – 528 с.; Кн. 2. – 1999. – 529 с.

LID – Longman Idioms Dictionary / Longman, 2000. – 500 p.

SČFI – Slovník české frazeologie a idiomatiky. Výrazy neslovesné. – Praha : Academia, 1988. – 512 s.

Наукове видання

СЕМАНТИЧНА ДЕРИВАЦІЯ ЛЕКСИКИ
В ТИПОЛОГІЧНОМУ ВИСВІТЛЕННІ

Колективна монографія

Історія та сьогодення філологічної науки

Том 1

Academic Edition

LEXICAL SEMANTIC DERIVATION
IN TYPOLOGICAL PERSPECTIVE

Collective work

History and Contemporaneity of Philological Science

Volume 1

Формат 60x84¹/₁₆.

Папір офсетний. Друк ризографічний.

Гарнітура Century Schoolbook.

Ум. др. арк. 11,2. Наклад 100.

Редакційно-видавничий відділ

Рівненського державного гуманітарного університету

м. Рівне, 33000, вул. Ст. Бандери, 12

тел.: (0362) 26-48-83

Друк: "ПараГраф+"

м. Рівне, 33000, вул. Гетьмана Мазепи, 6/8

тел.: (0362) 26-49-27